

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 323.39

КОНРАД АДЕНАУЕР – ЛЮДИНА, ПОЛІТИК І ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ (ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

П. Гураль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: cl.dep.law@gmail.com*

Проаналізовано життя і діяльність Конрада Аденауера як людини, політика і державного діяча. З націонал-соціалістами стосунки в Аденауера не склалися.

У 1945 році німецька державність фактично була ліквідована. Аденауер зрозумів, що в нього з'явився унікальний і єдиний шанс очолити країну та відбудувати її. Він створив нову партію – Християнсько-демократичний союз. У вересні 1949 року К. Аденауер був обраний канцлером ФРН. За п'ять перших років його правління ВВП збільшився на 48 %, а реальна зарплата на 80 %.

Другим важливим напрямом діяльності канцлера була зовнішня політика. Він зразу вибрав проєвропейську орієнтацію, провів складні переговори з лідерами СРСР, підписав угоду про примирення і дружбу з президентом Франції, що поклало край багатокісовій ворожнечі.

У 1952 році в Німеччині було створено Європейське об'єднання вугілля і сталі, а через 6 років Європейське економічне співтовариство, на основі яких було утворено Європейський Союз. У 1955 році Німеччина стала членом Північноатлантичного альянсу (НАТО).

У відставку К. Аденауер пішов 15 жовтня 1963 року у віці 87 років. Ще за життя К. Аденауера високо оцінило багато світовий політиків за його державну діяльність, за проведення багатьох реформ з відбудови Німеччини. І сьогодні він може бути добрим прикладом для українських державних діячів.

Ключові слова: партія Християнсько-демократичний союз, Перша і Друга світові війни, План Маршала, реформи з відбудови Німеччини, зовнішня політика, Європейська інтеграція.

Народився Конрад Аденауер 5 січня 1876 року у сім'ї дрібного судового службовця в місті Кельні Рейнської області. У сім'ї було п'ятеро дітей, Конрад був третім. Батько – Іоган Конрад Аденауер підтримував у сім'ї сувору дисципліну, мав великий вплив на формування особистості майбутнього канцлера.

У 1885 році Конрад вступив, а 1894 року закінчив гімназію Святих Апостолів у Кельні. У гімназії був старанним учнем, одним із шести найкращих у класі. За два з половиною роки пройшов п'ятирічний курс навчання в Боннському університеті, здобув звання «молодший радник юстиції», проте лише через чотири роки отримав першу в своєму житті оплачувану роботу в прокуратурі Кельна.

26 жовтня 1904 року К. Аденауер одружився з Еммою Вейер. Правда, спочатку батьки Емми були проти цього шлюбу, вважаючи, що їхня дочка, аристократка за походженням, не повинна одружуватися з дрібним малозабезпеченим чиновником.

Проте наречена заявила, що ні за кого, крім К. Аденауера, заміж не вийде, і батьки Емми дали згоду на шлюб. Приблизно в цей час Конрад взяв на себе керівництво

адвокатською контролю Германа Каузена, який був і керівником кельнської міської організації католицької Партії центру. Так Аденауер увійшов у політику.

Коли 1906 року звільнилася посада помічника бургомістра Кельна, Аденауер зайняв її. У цьому йому допомогла підтримка депутатів від Партії центру, яку забезпечив його роботодавець Г. Каузен, а ліберали проголосували подібно, тому що їхній лідер Макс Вольраф був дядьком Емми. Конрад керував оподаткуванням і збиранням податків, був одним із дванадцятьох місцевих «міністрів». Він працював з натхненням від ранку до півночі. Вже наступного 1907 року міський бюджет став бездефіцитним. І нікого не здивувало те, що у липні 1909 року його було обрано першим заступником бургомістра [1], на якого по суті поклали обов'язки керувати одним із найбільших міст Німеччини.

У 1911 році Аденауер придбав земельну ділянку, побудував там будинок, де і поселився з матір'ю, сестрою, дружиною, і трьома дітьми – Конрадом, Максом і Марією. В жовтні 1916 року Емма – дружина Конрада – після тривалої хвороби померла.

У серпні 1914 року, напередодні Першої світової війни, К. Аденауер обраний обер-бургомістром Кельна, виконував у такий спосіб заповіт батька: «Пам'ятай, Конраде, наступна мета – стати обер-бургомістром», даний йому 1906 року, після обрання його помічником обер-бургомістра Кельна [2, с. 110].

Під час Першої світової війни Кельн став прифронтовим містом. Через нього проходять найважливіші комунікації, постачання військ. Прибувають поранені, яких потрібно розмістити й нагодувати. Продовольче становище погіршувалося з кожним днем. І К. Аденауер прославився тим, що дав життя, «кельнській сосисці», в якій зовсім не було м'яса, а містилося багато сої, «кельнському хлібу» або «кельнським булочкам», що склалися з суміші кукурудзи, ячменю та рису.

А ще заборонив продавати свіжий хліб – лише дводенної давності. Щоб менше їли. Це хоч якось рятувало городян від голоду.

Особисте життя К. Аденауера було досить складним. Півроку після смерті Емми Конрад потрапив у дорожню пригороду. Його автомобіль врізався у трамвай, водій загинув на місці, а К. Аденауер зламав ніс і лицьові кістки, вибив нижню щелепу, пошкодив обидва ока. Йому було зроблено кілька операцій, після яких м'язи обличчя втратили рухомість. Його обличчя стало наче неживим [1, с. 3].

Восени 1918 року в Німеччині, яка зазнала поразки у війні, почалася революція. У Мюнхені була проголошена Баварська радянська республіка. У Кельні установилося двовладдя: Рада робітничих і селянських депутатів та Комітет суспільного блага, створений обер-бургомістром. Червона армія Баварської республіки розпочала бої за контроль над регіоном. У Кельні кровопролиття й насильства вдалося уникнути. Не останню роль у цьому зіграли своєчасно встановлені контакти бургомістра із одним з лідерів робітничого руху Зальманом.

За умовами перемир'я лівий берег Рейну, і Кельн у тому числі, у тім числі його правобережні райони, мали бути окуповані військами Антант.

У Кельні до приходу англійських військових формувань належало демобілізувати чотири армійські корпуси з Західного фронту. У Кельні, на відміну від багатьох інших міст Німеччини, завдяки енергійним діям К. Аденауера демобілізація пройшла без істотних ексцесів.

Результатом правильно прийнятих Аденауером рішень і дій, що були за ними, стало переобрання його на посаду обер-бургомістра Кельна. Це була важлива і важка управлінська перемога при за тих обставин, які склалися тоді у місті.

У серпні 1919 року в особистому житті Аденауера сталися зміни: Конрад вдруге взяв шлюб. Його дружиною стала дочка власника сусіднього особняка

Августина Цінссер. Йому було 43 роки, нареченій ще не виповнилось і 24. Діти К. Аденауера і батьки Августина категорично заперечували, але потім були вимушені погодитися. Окрім трьох старших дітей від Емми, Аденауер мав ще чотирьох дітей з Августиною. У 1931 році, коли народився найменший син Георг, Аденауеру виповнилось 55 років [2, с. 111].

Репарації союзникам призвели до того, що Німеччина на початку 1920 року переживала гіперінфляцію. У цей важкий час Кельн, фактично був єдиним містом у країні, який не просто існував, а й розвивався. За ініціативою К. Аденауера було реалізовано два важливі проекти: створено зелену смугу навколо Кельна на місці фортифікаційних споруд і реконструйовано річковий порт, щоб він міг приймати і морські кораблі. Обер-бургомістр сприяв заснуванню Кельнського університету, в якому отримав звання почесного доктора і відтоді іменувався «доктором Аденауером». До Кельна приєднався ще один великий район Воррінген на правому березі Рейну. Починається будівництво великого стадіону. Символом економічного видужання стала виставка «Тисяча років Рейланда», що зіграла важливу роль у рекламуванні досягнень міста та його бургомистра. У результаті правильно обраної бургомістром стратегії, Кельн стає одним із найблагополучніших і найперспективніших німецьких міст. Заслуги К. Аденауера відзначали не лише мешканці міста, але й уся Німеччина.

Навесні 1921 року, під час урядової кризи, партія центру назвала К. Аденауера кандидатом на посаду канцлера. Це було великою політичною перемогою. Перед ним повстало знову складне й важливе рішення. Здавалося, що особливо роздумувати немає про що. Не часто пропонують очолити уряд. І чи не кожен відповів би згодою. Однак, з одного боку, стабільне становище бургомистра Кельна, налагоджена система управління та зростання його розвитку, яке продовжується на політичній арені. А з іншого боку, вища влада у країні. Але чи довго вона триватиме? К. Аденауер обумовив свою згоду умовами, які не були прийнятні. Не у Веймарській республіці вготовано йому було очолювати уряд. У другій половині 1920 року його обрали Головою Державної ради Пруссії [1, с. 3].

У 1920-х роках життя стало налагоджуватися, але 1929 року почалася Велика криза. Постійно переживаючи конфлікти й економічну кризу, Веймарська республіка стала «сповзати» в нацизм.

З націонал-соціалістами стосунки не склалися від самого початку. Католик, який високо цінував християнські моральні цінності, не міг з ними порозумітися. Під час міської передвиборної кампанії 1929 року нацистська «Вестдойче беобахтер» розгорнула гучну компанію проти бургомистра К. Аденауера. Його звинуватили в надмірно високій платні, великих представницьких витратах. Нацисти почали збирати кошти: «Купи кулю для Аденауера». Коли рейхсканцлер Гітлер 17 лютого 1933 року відвідав Кельн, бургомістр демонстративно відправив до аеропорту зустрічати його свого заступника, заборонив вивішувати на вулицях міста нацистські прапори, а два вже вивішені наказав зняти. Як голова Пруської Державної ради, К. Аденауер висловив офіційний протест проти «охорони» виборчих дільниць штурмовиками з СС та СА під час виборів до рейхстагу. У 1933 році, коли націонал-соціалістська Німецька робітничка партія (НСДАП) прийшла до влади, К. Аденауер був зміщений з усіх посад «за злочини проти німецького народу» [1, с. 3].

У свої 57 років К. Аденауер виявився повним банкрутом – ані грошей, ані будинку (його будинок в Кельні було конфісковано), ані роботи, без жодних перспектив. Переховувався то в Берліні, то у віддалених католицьких монастирях.

Матеріально його підтримав друг Данні Хейнеман, котрий мав американське громадянство і жив у Брюселі. Влітку 1934 року нацистський суд змушений був припинити справу проти К. Аденауера через недостатність доказів. Згодом йому призначили пенсію як экс-бургомістру. Сім'я К. Аденауера придбала будинок на березі Рейну в селищі Рендорф неподалік від Бонна. У цьому будинку К. Аденауер прожив 33 роки – до самої смерті [1].

Увесь період нацизму К. Аденауер жив відокремлено не підтримував жодних контактів ані з новим режимом, ані з антигітлерівською опозицією: вирощував квіти, дерева і навіть займався винахідництвом у сфері побутової техніки. Проте насправді ці довгі дванадцять років нацистської ночі стали для К. Аденауера роками внутрішньої напруженої роботи. Він розробляв нову модель соціально-політичного устрою для післявоєнної Німеччини: християнсько-соціальну модель, яку він розглядав ним як альтернативу тоталітарним режимам (комуністичному і нацистському) так само, як і дикому капіталізму часів Веймарської республіки.

Наближався край «тисячолітнього рейху». Проте незгоди не полишали К. Аденауера. 20 липня 1944 року відбувся невдалий замах на Гітлера. Один із заарештованих змовників Йозеф Гіссен під тортурами назвав серед «співучасників» і доктора К. Аденауера. Відбувся арешт і відправка в концтабір у Кельн. Проте другові К. Аденауера, майорові люфтваффе Гансу Шибушу, вдалося визволити товариша. Під прізвиськом «доктор Вебер» він сховався у невеликому гірському готелі «Нестер Мюле». Згодом була заарештована Августина. Залякана погрозами, що її дочок, яким виповнилося 16 і 19 років, посадять у камеру з повіями, вона назвала місце перебування чоловіка. Августину відпустили. К. Аденауера заарештували і відправили у в'язницю у Кельні. Син Аденауера Макс – командир танкового батальйону, дізнавшись про це, прибув у Берлін і в управлінні гестапо заявив: «Я і двоє моїх братів б'ємося в танкових військах на східному фронті. Як повинен почуватися солдат на полі бою, коли дізнається, що в тилу ні з того, ні з цього хапають і заарештовують його старого батька?» [1, с. 112].

У листопаді 1944 року Конрад Аденауер вийшов на свободу. У першу ніч після свого звільнення Августина перерізала собі вени на руках, її врятували. Аденауер після повернення переконував дружину, що вона в ситуації, що склалася, вчинила правильно. Проте через декілька місяців Августина отруїлася, відбулася інтоксикація всього організму. Цілком здорова до того жінка не захотіла лікуватися і 3 березня 1948 року померла [1, с. 112].

У 1945 році німецька державність фактично була ліквідована. Військовий розгром гітлерівського рейху означав для К. Аденауера повернення до активної діяльності. Американська військова влада знову призначила його бургомістром міста. Якщо під час Першої світової війни Кельн майже не постраждав, то тепер він був майже знищений авіацією союзників. Замість довоєнних 790 тис. мешканців залишилося 30. Масштаби діяльності й можливості бургомистра Кельна, що лежав у руїнах, різко скоротилися.

Німеччина була розділена на три, а потім на чотири зони окупації. Причому кожна зі союзних країн у своїй зоні проводила власну політику. Американці пішли з Кельна, місто ввійшло в англійську зону. 3 липня 1945 року в Лондоні керував лейбористський уряд Клімента Еттли, й окупаційна влада протегувала близьких їй німецьких соціал-демократів. Тому відносини бургомистра з англійцями були вельми напруженими. Створений ним із такою працею та любов'ю зелений пояс вирішено було вирубати, а дрова пустити на опалювання. Конфлікт зайшов настільки далеко, що глава англійської військової адміністрації бригадний генерал

Барраклау викликав К. Аденауера й повідомив у доволі пронизливій формі, що його усунуто від виконання його обов'язків через «політичну й адміністративну некомпетентність». Йому навіть заборонили займатися політичною діяльністю і жити в Кельні. Але скоро він знов очолив місто.

Німеччина лежала в повоєнних руїнах, обладнання заводів вивозили на Захід і Схід в рахунок репарацій. Більшість німців тяжко переживали «відчуття поразки», а дізнавшись про тяжкі злочини нацистів, втратили повагу – і до себе особисто, і до своєї нації загалом.

Навчений життєвим і політичним досвідом К. Аденауер розумів, що в нього з'явився унікальний і єдиний шанс очолити країну та відновити її економіку. А потім і допомогти їй зайняти гідну позицію серед народів Європи та світу. Він ініціював створення нової партії – Християнсько-демократичного союзу.

Останнє слово мало символізувати об'єднання всіх християн, в умовах тогочасної Німеччини – католиків і протестантів. У країні, що зазнала поразки, почали поширюватися комуністичні ідеї, та й соціал-демократи намагалися набирати очки. Бургомістрами західної частини Берліна довгі роки ставали представники саме цієї партії.

На всезональному з'їзді ХДС К. Аденауеру вдалося вивести з гри серйозних конкурентів. Скориставшись тим, що ті, хто приїхав на засідання, погано знали один одного й ніхто не наважився зайняти крісло голови, це зробив сам К. Аденауер. Він заявив: «... серед вас я, напевно, найстарший. Якщо ніхто не заперечує, то за правом старшинства я беру на себе обов'язки голови». Поважний вік – не найбільш виграшна карта для політика. Проте і її можна ефективно використати.

Вигравши у внутрішньопартійній боротьбі, К. Аденауер розпочав атаку найнебезпечнішого суперника на всенімецькій політичній арені. Це партія соціал-демократів – СДПН, очолювана харизматичним лідером Куртом Шумахером.

Американці роблять ставку на правих центристів, англійці – на соціал-демократів, французи – на сепаратистів. Ускладнила політика всередині країни.

У 1946 році Москва заборонила поставки сільськогосподарської продукції зі своєї зони до західних. У відповідь американська військова адміністрація на чолі з генералом Люсіусом Клеєм припинила транзитні перевезення та доставку обладнання з фабрик і заводів Рурської області до радянської зони окупації. Аби запобігти серйозній кризі, американська та британська зони 2 грудня 1946 року були об'єднані й отримали загальну назву Бізонія. Після приєднання французької зони в липні 1948 року було створено так звану Тризонію, що стала прообразом, а її кордони – кордонами майбутньої Федеративної Республіки Німеччини. Тризонія була введена у сферу дії «Плану Маршала», програми економічної відбудови країн Європи за допомогою США після Другої світової війни. Основні засади програми були викладені державним секретарем США Дж. Маршалом. Цей план добровільно прийняли 16 європейських держав. Він діяв від квітня 1948 року до грудня 1951 року, внаслідок чого їх ВВП збільшився на 15–20 %. Швидкісними методами було відбудовано їхню промисловість. Радянський Союз вважав цей план «американською експансією» [4, с. 304].

У Німеччині продовжувалася ліквідація воєнно-промислового потенціалу країни, яка закінчилася 1950 року, структурно перебудовувалася промисловість у мирних цілях. В економіку країни вкладали значні закордонні інвестиції (насамперед – американські, що сприяли їй інтенсивному розвитку).

Однак відбудовувати зруйноване війною народне господарство, міста, заводи належало самим німцям, які визначили стратегічні напрями подальшого розвитку. І вони активно енергійно приступили до цієї праці. Необхідно відзначити, що західні

зони у той час налічували понад 50 млн населення, тут розташувалися головні центри вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної та інших галузей промисловості, тобто важкої індустрії.

Політика К. Аденауера ґрунтувалася на двох китах – соціальній ринковій економіці та «новій Німеччині у новій Європі». Основи теорії соціального ринкового господарства К. Аденауер та його соратники виклали в Дюссельдорфських тезах ДДС/ХСС 1949 року. Головну ідею К. Аденауер сформулював так: «Капіталістична система економіки не відповідає життєвим політичним і соціальним інтересам німецького народу. Нова структура німецької економіки повинна ґрунтуватися на врахуванні того факту, що час безмежного панування капіталізму минув» [5, с. 143].

Йшлося про перерозподіл прибутку на користь найманих робітників, забезпечення гідного рівня життя безробітних і непрацевдатних. К. Аденауер не був прихильником ані крайнього лібералізму, ані національної економіки. Його партія – Християнсько-демократичний союз мала докорінно відрізнитися від усіх оєвропейських партій, які існували до того. Партія К. Аденауера прагнула до представництва усіх прошарків суспільства, оскільки скрізь є люди, які тяжіють до цінностей ідейного консерватизму, головною моральною цінністю якого була сім'я – традиційна, розгалужена, дружня [6, с. 3–4]. Проте, по суті, це була партія великої західнонімецької промислової буржуазії. Ця партія привела його в крісло канцлера. У серпні 1949 року відбулися вибори парламенту країни. Блок ХДС/ХСС отримав 30 % голосів і разом з Вільною демократичною партією та невеликою партією правих утворили урядову коаліцію. Главою уряду – канцлером, який 21 вересня 1949 року проголосив утворення Федеративної Республіки Німеччини, обрано К. Аденауера.

Основний закон ФРН, прийнятий 23 травня 1949 року, канцлеру надає роль головної державної фігури. Федерального канцлера обирає Бундестаг без дебатів за пропозицією Федерального президента. Кандидатом на посаду канцлера є лідер партії, яка перемогла на виборах у парламенті (або блоку партій). Міністрів уряду призначає і звільняє президент за пропозицією канцлера [ст. 64]. Парламент у формуванні уряду прямої участі не бере.

Відповідно до ст. 65 Федеральний канцлер визначає основні напрями політики і несе за них відповідальність. У межах цих основних напрямів кожний федеральний міністр самостійно і під свою відповідальність відає справами дорученої йому галузі. При розходженні думки федеральних міністрів вирішує Федеральний уряд. Федеральний канцлер веде справи уряду згідно з Регламентом, прийнятого федеральним урядом та схваленого федеральним президентом.

Бундестаг може висловити недовіру Федеральному канцлеру лише шляхом виборів більшістю голосів відданих його наступникові і звернення до Федерального президента з проханням відсторонити Федерального канцлера від посади. Федеральний президент повинен задовольнити це прохання і призначити обрану особу [ст. 67].

Першим кроком його соціально-економічних реформ стало соціальне житлове будівництво за рахунок бюджету. Наступним – так звана динамічна пенсія, яка не тільки залежала від пенсійного внеску, вона зростала пропорційно до збільшення ВВП, потім соціальне страхування за хворобою та допомога на дітей. К. Аденауер заохочував заощадження, надаючи податкові пільги на внески в банках, підвищуючи відсоткові ставки щодо внесків і виплачуючи спеціальні державні премії на заощадження. За п'ять перших років правління К. Аденауера ВВП збільшився на 48 %, реальна зарплата – на 80 %. У світі заговорили про німецьке економічне диво. Наприкінці 50-х років Німеччина володіла найпотужнішою і найбільш динамічною економікою в Західній Європі [1, с. 4–5]

Попри дещо авторитарний стиль управління, К. Аденауер умів приваблювати таланти. І першим серед них був Людвіг Ерхарт, видатний економіст, почесний професор Мюнхенського університету, заслугою якого було проведення грошової реформи. Не зважаючи на жорсткий конфіскаційний характер, вона слугувала підмурівком економічного відродження країни. К. Аденауер не помилився в Л. Ерхарді як у професійному економісті, здатному пожвавити економіку країни. Складніше виявилось з суто людськими відносинами, які згодом складуться між федеральним канцлером і його міністром економіки. Особливо, коли К. Аденауер настане час скласти повноваження федерального канцлера. Він активно виступатиме проти призначення Л. Ерхарда своїм наступником. Але до його голосу вже не дослухатимуться [1, с. 5].

Другим і дуже важливим напрямом діяльності федерального канцлера була зовнішня політика. У першому післявоєнному уряді він ще був і міністром закордонних справ.

10 березня 1952 року Й. Сталін виступив із так званою мирною нотою до Німеччини. У ній він пропонував створення на основі вільних виборів об'єднаної нейтральної Німеччини, якій буде дозволено мати власні збройні сили, причому всі іноземні війська повинні будуть покинути її територію протягом року. У Німеччині знайшлося чимало прибічників радянської пропозиції, здебільшого серед соціал-демократів. У Франції й Італії багато політиків погоджувалося з об'єднанням Німеччини та її нейтралітетом. К. Аденауер чудово розумів, у яку пастку під красивим прикриттям заманює Й. Сталін.

На думку канцлера, найбільшою помилкою О. Бісмарка було маневрування між Сходом і Заходом. Він розумів, що сильна Німеччина, яку, проте, кидає на хвилях складних міжнародних відносин, знову становитиме загрозу своїм сусідам і насамперед самій собі через небезпеку нового відродження мілітаризму і реваншизму. Ось чому об'єднання Німеччини на радянських умовах він віддав перевагу інерції на Захід, нехай і ціною тимчасового розколу країни. І його думка переважила. Західні держави відповіли відмовою [1, с. 5].

Водночас К. Аденауер прекрасно розумів необхідність нормалізації відносин із СРСР. І найголовніше – треба повернути німецьких полонених, котрі залишаються в Радянському Союзі. Тому він у вересні 1955 року прибув до Москви на чолі доволі представницької делегації у складі 141 особи. Головними членами радянської делегації були голова Ради Міністрів СРСР М. Булганін, перший секретар ЦК КПРС М. Хрущов, міністр закордонних справ. В. Молотов. Із М. Булганіним К. Аденауер зустрічався на початку 30-х, коли той був головою Московської ради. Хоча при зустрічі в аеропорту «Внуково» ні він, ні К. Аденауер нічим не виказали, що знайомі. Побачивши на стіні одного з кремлівських кабінетів портрет К. Маркса, К. Аденауер зауважив: «він також із Рейну. А внучатий небіж Енгельса, великий капіталіст Пффердменгес – мій друг» [1, с. 5]. Зарубіжна преса, висвітлюючи цю зустріч зауважила, що «радянські співрозмовники в неосяжних штанах із буфами й товстених піджаках поряд з Аденауером у прекрасно змитому костюмі, який всупереч похилому віку та повноті власника, сидів на ньому як вилитий, виглядали карикатурно [1, с. 3].

Відкриваючи переговори М. Булганін говорив про лиходійства нацистів, про знищення безлічі людей у німецьких концтаборах. У промові відповіді К. Аденауер визнав, що німецькі війська напали на СРСР. Але водночас нагадав, що під час вступу радянських військ на німецьку землю відбувалися страшні речі.

Аденауер говорив на рейнському діалекті, який важко піддавався перекладу, що викликало гнів М. Хрущова, котрий сприйняв це як неприпустиму образу

Червоної армії. Хоча канцлер потім уточнив, що сказав інакше: «страшні речі» – виникло напруження. Коли В. Молотов спробував дорікнути К. Аденауеру Гітлерівським минулим Німеччини, той поставив їдке питання: «А хто підписав договір із Гітлером – я чи ви?» Напруження наростало, хоча його вдалося трохи пом'якшити жартами [1, с. 5/8].

Радянські лідери не могли збагнути, чому німецька делегація так старанно наполягає на звільненні полонених. М. Хрущов кричав, що в СРСР утримуються лише військові злочинці, решта давно лежать у землі. І навіть з іншого боку стола погрозив К. Аденауеру кулаком, але єхидний канцлер лише сміявся. Переговори загрожували зайти у глухий кут, і К. Аденауер вдався до хитрощів. У відкритій телефонній розмові він попросив прислати літаки авіакомпанії «Люфтганза», щоб відразу ж вирушити назад. Передчасний від'їзд делегації ФРН залишав радянських лідерів із пустими руками, під загрозою зриву опинявся і великий державний прийом за участю дипломатичного корпусу.

Відразу ж після початку цього прийому, що проходив у Георгіївській залі Кремля за участю 600 осіб, М. Булганін відвів К. Аденауера вбік і, витримавши театральну паузу, пообіцяв найближчим часом звільнити всіх німців – військовополонених і відігнаних. Варто відзначити, що К. Аденауеру, за твердженням Н. Коля, протягом короткого періоду часу вдалося прийняти у країну близько 12 млн біженців, вигнанців, полонених і, таким чином способом впорались з безпрецедентним у наш час переселенням людей [8, с. 16]. Візит закінчився дипломатичною нічиєю і вельми холодним розставанням, попри підписані угоди про співпрацю та встановлення дипломатичних відносин.

Варто зазначити, що К. Аденауер справив враження на радянських лідерів. У січні 1956 року М. Булганін привітав його з 80-річчям. В. Молотова, як писав К. Кізіnger, уразив аденауерівський стиль ведення переговорів. М. Хрущов сказав прес-аташе делегації Й. Екарду: «Ваш канцлер – велика людина. Пізніше Хрущов подарував Аденауеру на 85-річчя палехську лакову скриньку з ілюстрацією до поеми «Коник – Горбоконики» [1, с. 6].

Надзвичайно важливим: складним у післявоєнний період було питання інтеграції Європи. З цього приводу У. Черчіль говорив: «Першим кроком на шляху відтворення європейської сім'ї народів має бути налагодження партнерства між ФРН і Францією, духовне відродження Європи без участі Франції та Німеччини просто неможливе». Це було завдання для титанів політики. Але Ш. де Голль і К. Аденауер проявляли максимум зусиль, розуму, послідовності й наполегливості. Із 1958 по 1962 роки між ними відбулося 15 зустрічей. Результатом цієї попередньої роботи було підписання 22 січня 1963 року в резиденції французьких президентів Єлисейському палаці угоди про примирення і дружбу, яка діє до цього часу. Саме ця угода допомогла двом народам залишити минуле історії та відмовитися від багатокілової ворожнечі. Однак справа європейської інтеграції, біля джерел якого стояв К. Аденауер, зрушила з мертвої точки і стала швидко просуватися вперед.

У 1952 році в Німеччині було створено Європейське об'єднання вугілля і сталі, а через шість років утворено Європейське економічне співробітництво, із яких згодом виросла величезна споруда Європейського Союзу. У 1955 році Німеччина стала членом Північноатлантичного альянсу (НАТО). Сам канцлер був прихильником федеративної Європи з могутніми механізмами управління і влади, які б відали справами всіх держав континенту.

Конрад Аденауер пішов у відставку 15 жовтня 1963 року у віці 87 років. «За сто років багатой подіями німецької історії ми вперше є свідками того, коли

людина, тривалий час знаходячись на вершині влади, залишає її не внаслідок свого банкрутства як політика, а по добрій волі, в мирі і злагоді», – сказав у той день голова бундестагу О. Херстенмайер [5, с. 145].

Конрад Аденауер прожив ще чотири роки і пішов із життя у Рендорфі. «Він помер 19 квітня 1967 року, до останніх днів зберігаючи ясний розум. Він подолав ненависне моралізаторство і досяг успіху майже в усіх своїх починаннях. Він занадто добре знав людську натуру, щоб робити ставку на мораль, на балаканину про мораль. Але, здається, у нього в душі все-таки був Бог» [6, с. 7].

Під час похоронної церемонії в кафедральному соборі Кельна, один із його наступників канцлер Гельмут Коль сказав: «Те, що створив Аденауер, ми хочемо не тільки зберегти, а й розвивати далі, відповідно до принципів, які він поклав в основу християнсько-демократичної політики» [5, с. 145].

Українська газета «Урядовий кур'єр» у статті «140 років з дня народження Конрада Аденауера» відзначила: «Обраний першим федеральним канцлером Західної Німеччини Аденауер впорався з непростими обов'язками блискуче ... замість нічим не регульованого ринку чи, тим більше, дикої прихвизації німці отримали від нього чітку, зрозумілу і справедливу систему реформ... завдяки системі пільг і премій для громадян, які довіряли свої заощадження банкам, Аденауер домігся взаємовигідного для всіх сторін кредитування вітчизняної економіки власним населенням, а не коштам кабальних іноземних кредитів» [9, с. 9].

Цими фразами ніби сказано, що вітчизняним урядовцям варто повчитися у великого європейського державного діяча.

Список використаної літератури

1. Райхель Ю. Найрозумніший німецький державний діяч із часів Бісмарка / Юрій Райхель // День. – 2009. – 31 жовтня. – № 197.
2. Політика в особах. Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти / за заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламентське вид-во, 2008. – 352 с.
3. Конрад Аденауер // Знание и мир. – 2006. – № 117. – С. 61.
4. Тищик Б. Й. Німеччина: історія державності та права (IX ст. – початок XXI ст.) / Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2011. – 392 с.
5. Підлуцький О. Конрад Аденауер: батько нової Німеччини / О. Підлуцький // Постаті XX століття. – К., 2007.
6. Островський В. Преодоление морализаторства / В. Островський // Дело. – Санкт-Петербург, 2002. – № 7(8). – С. 3–4.
7. Федеративная республика Германия. Конституция и законодательные акты. – М. : Прогресс, 1991. – С. 25–92.
8. Klaus G. Konrad Adenauer / Klaus Gotto // Bonn Aktell. – 1992. – 945.

References

1. Rayhel, Y. (2009). Smartest German statesman since the Bismarck times. *Day, October 31, № 197*.
2. *Policies people. The political leadership in the post-socialist space: national and regional contexts* (2008) (By AG. Red FM Rudych). K.: Parliamentary publishing house, 352 p.
3. Konrad Adenauer (2006). *Knowledge and peace. № 117, 61*.
4. Tischik, B. I. (2011) *Germany: history of state and law (IX century – beginning of XXI century)*. Lviv: Triad Plus, 392 p.
5. Pidlutsky, O. (2007) Konrat Adenauer father of new Germany. *Figures of XX century*. K.

6. Ostrovsky, V. (2002) Overcoming moralism. *Case. St. Petersburg*, 7 (8), 3–4.
7. Federational Republic of Germany. *legislative acts*. (1991). М.: Progress, 25–92.
8. Klans, G. (1992) Konrad Adenaner. *Bonn Aktuill*, 945.

*Стаття: надійшла до редакції 17.03.2016
прийнята до друку 20.04.2016*

KONRAD ADENAUER – MAN, POLITICIAN AND STATESMAN (ON THE 140TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

P. Gural

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA – 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: cl.dep.law@gmail.com*

In this article the life and work of K. Adenauer as a person, politician and statesman is shown.

Thanks to the discipline, perseverance from the younger years he proved himself as a successful student in high school, the best law student at Bonn University, who passed a five-year course for two and a half years. In 1906 he was accepted for the position of assistant to the mayor of the city. Cologne, who served as the taxation and tax collection. He worked with enthusiasm from morning until midnight, resulting in the following 1907 city budget has become deficit-free. In 1909 he was elected first deputy mayor, and in 1914 became oberbuhomistr of Cologne, which proved to be initiative leader of the city. On the initiative of K. Adenauer several important projects were performed.

Adenauer was not in good relations with the National Socialists. Catholic, who highly appreciated Christian moral values, could not come to an understanding with them. When the National Socialist German Workers Party came to power, K. Adenauer was dismissed from all posts.

In 1945 the German state actually was eliminated. Learned from life and political experience Adenauer realized that it was unique and the only chance to lead the country and rebuild it. He creates a new party – the Christian Democratic Union. In September 1949 K. Adenauer was elected as Chancellor of Germany. For the first five years of his ruling, GDP increased by 48 % and real salary by 80 %.

Another important direction of his activity was the foreign policy. He immediately chose the pro-European orientation, held the negotiations with the leaders of the Soviet Union, together with the President of France Adenaver had several meetings and eventually signed an agreement on reconciliation and friendship, which ended the centuries-old enmity.

In 1952 in Germany was established the European Coal and Steel Community, and after 6 years was formed the European Economic Community, on which grew a huge structure of the European Union. In 1955 Germany became a member of the North Atlantic Alliance (NATO).

K. Adenauer resigned on 15 October 1963 at the age of 87 years in good will. During the life of K. Adenauer he was highly appreciated by many world politicians for his political activity on many of the reforms in Germany. Today it can be a good example for Ukrainian statesmen.

Keywords: the Christian Democratic Union, the first and second world wars, the Marshall Plan, reforms in the reconstruction of Germany, foreign policy and European integration.